

DEMOGRAFIJA HRVATSKE

Tomić, Ana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:965444>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-21**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

DEMOGRAFIJA HRVATSKE

Mentor:

izv.prof.dr.sc. Vladimir Šimić

Student:

Ana Tomić

Split, rujan, 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1. Predmet i cilj rada	3
1.2. Metode rada	3
1.3. Struktura rada	4
2. DEMOGRAFSKA TRANZICIJA	5
2.1. Predtranzicijska etapa	6
2.2. Tranzicijska etapa	6
2.3. Posttranzicijska etapa	7
3. PREGLED DEMOGRAFSKE SITUACIJE U HRVATSKOJ	9
3.1. Starenje stanovništva	9
3.2. Mortalitet i natalitet	12
3.3. Iseljavanje stanovništva	13
3.4. Demografske promjene u Hrvatskoj u odnosu na zapadnoeuropske zemlje.....	15
4. BUDUĆNOST HRVATSKE	16
4.1. Populacijska politika	17
4.1.1. Populacijska politika Hrvatske.....	19
4.2. Obiteljska politika.....	20
4.2.1. Obiteljska politika u Hrvatskoj	21
4.2.2. Osnovne mjere obiteljske politike u Hrvatskoj.....	23
4.3. Obiteljska politika u zemljama Europe.....	26
4.4. Utjecaj demografskih promjena na mirovinski sustav i tržište rada	27
4.6. Projekcije za budućnost	31
5. ZAKLJUČAK	33
LITERATURA	34

SAŽETAK.....	37
SUMMARY.....	37

1. UVOD

Demografija (grč. demos - puk, graphein - opisati) je znanost koja se bavi proučavanjem stanovništva. Demografija u užem smislu proučava prirodno kretanje stanovništva, a u širem smislu bavi se demografskim razvitkom.¹

Kao samostalna znanost pojavljuje se u 20. stoljeću kada se zanimanje za probleme koji pogađaju stanovništvo povećava.²

Glavni demografski pokazatelji su stopa nataliteta (rađanje), mortaliteta (umiranje), fertiliteta (plodnost) te migracije odnosno iseljavanje i useljavanje. Svi ovi pokazatelji u Hrvatskoj kreću se u negativnom smjeru. Posljedica toga je loš stav vlade prema problemu, iako se zna kako negativni demografski procesi utječu i kako će utjecati na budućnost Hrvatske.

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet ovog rada je demografija Hrvatske. Kroz rad se nastoji objasniti demografska tranzicija te razdoblja demografske tranzicije kroz koje je prošla i Hrvatska. Dio rada govori o demografskoj situaciji u Hrvatskoj i problemima s kojima se susreće. Nepovoljno demografsko stanje godinama je prisutno, a mjere kojima bi se to stanje barem malo poboljšalo, nedovoljno su provedene. Posljedice se osjećaju i u gospodarskom i u društvenom smislu.

1.2. Metode rada

Za pisanje ovog završnog rada upotrijebljeni su sekundarni izvori podataka dobiveni putem stručne literature, stručnih članaka i internetskih članaka te putem službene stranice Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku i Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine. Prilikom izrade rada korištene su metode deskripcije, komparacije, analize, sinteze, kompilacije te metoda dedukcije.

¹ Wertheimer-Baletić A., 2017., Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika, Meridijani

² Wertheimer-Baletić A., 1982., Demografija stanovništvo i ekonomski razvitak, Informator izdavačka kuća, Zagreb, str. 25.

1.3. Struktura rada

Rad se sastoji od 5 dijelova.

Prvi dio sadrži uvod u kojem je definiran predmet rada, navedene metode rada, ciljevi i razrađena struktura rada.

Drugi dio detaljno govori o demografskoj tranziciji općenito, etapama demografske tranzicije kao i o demografskoj tranziciji u Hrvatskoj.

Treći dio odnosi se na pregled demografske situacije u Hrvatskoj. Analiziraju se i razrađuju osnovni demografski pokazatelji i njihove vrijednosti i promjene u RH. Također se uspoređuju i promatraju demografske promjene u Hrvatskoj i u zapadnoeuropskim zemljama.

Četvrti dio daje uvid u značenje populacijske i obiteljske politike s naglaskom na provođenje istih u Republici Hrvatskoj. Sagleda se i obiteljska politika zemalja u Europi, kao i trenutna situacija sa pandemijom COVID-19 i utjecajem iste na demografsku sliku. Ovaj dio sadrži i projekciju budućnosti Hrvatske do 2100. godine, kao i utjecaj negativnih demografskih kretanja na mirovinski i zdravstveni sustav te tržište rada.

Peti dio odnosi se na sveukupni zaključak rada i kritički osvrt autora.

2. DEMOGRAFSKA TRANZICIJA

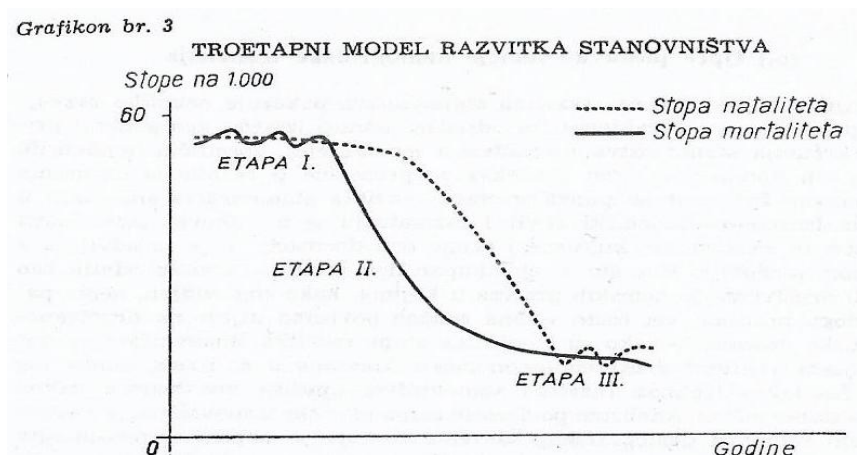
Pojam demografske tranzicije neizostavan je dio priče o demografiji. Teorija demografske tranzicije, poznata i kao teorija demografskih prijelaza, suvremena je i prevladavajuća teorija razvoja stanovništva. Koncept ove teorije nastao je krajem 1920-ih godina, a za njega su najzaslužniji Warren S. Thompson te Frank W. Notestein koji se smatraju začetnicima teorije.³

„Teorija demografske tranzicije temelji se na **dvije bitne pretpostavke**:

2. da je to povijesni proces koji je pod neposrednim utjecajem faktora ekonomskog i društvenog razvitka
3. da demografska tranzicija sadrži promjene u natalitetu, mortalitetu i prirodnom prirastu, koje impliciraju promjene u demografskim i ekonomsko-socijalnim strukturama stanovništva“⁴

Prema Macuri (1969), uža odrednica demografske tranzicije odnosi se na prirodno kretanje i promjene vezane za mortalitet, natalitet te dobnu i spolnu strukturu dok se šira odrednica, uz sve prije navedeno, bavi i ekonomskim i socijalnim aspektima.

Razvoj stanovništva dijeli se na tri faze ili etape: predtranzicijska, tranzicijska i posttranzicijska etapa.

Slika 1. Troetafni model razvitka stanovništva

Izvor: Wertheimer-Baletić A., 1982., Demografija stanovništvo i ekonomski razvitak, Informator izdavačka kuća, Zagreb, str. 81.

³ Ibid., str 78.

⁴ Ibid., str. 81.

2.1. Predtranzicijska etapa

Prva i najduža etapa obilježena je brojnim nepovoljnim događajima koji su uvelike utjecali na samo stanovništvo i njegov razvoj. Iako se ne raspolaže velikim brojem podataka iz tog razdoblja, pretpostavlja se da su to bile zajednice nomada i zemljoradnika. Stopa prirodnog rasta bila je na nultoj razini, a evo i zašto. Naime, visoke stope nataliteta bile su skoro izjednačene sa stopama mortaliteta koje su varirale. Ratovi, glad i prirodne nepogode neki su od razloga variranja stope mortaliteta.

Uzimajući u obzir kako se ova etapa dogodila krajem 17. stoljeća, a stanovništvo se uglavnom bavilo poljoprivredom i pogođeno raznim epidemijama bez zdravstvene zaštite jedva preživljavalo, stopa smrtnosti novorođenčadi i djece bila je jako visoka. No, pod tim uvjetima, reprodukcija stanovništva je uvjetima spontana i nekontrolirana.⁵

2.2. Tranzicijska etapa

Tranzicijska etapa druga je po redu, a poznatija je kao etapa **demografske tranzicije**. Karakterizira je prelazak s visoke na nisku razinu mortaliteta i nataliteta.

Dijeli se na tri podetape: podetapu rane tranzicije, centralnu tranzicijsku etapu i podetapu kasne tranzicije.

Zbog napretka na području zdravstvene zaštite, u prvoj podetapi rane tranzicije, dolazi do pada stopa mortaliteta. S druge strane, stope nataliteta variraju, ali su visoke i samim time stopa prirodnog prirasta je sve veća.

Pogled na strukturu stanovništva donosi podatke o više mladih u odnosu na stare stanovnike.

U drugoj podetapi ili centralnoj tranzicijskoj podetapi stopa nataliteta opada više nego stopa mortaliteta te dolazi do blagog pada stope prirodnog prirasta. Američki demograf A. Coalae spominje dvije etape tranzicije na području nataliteta, tj. smanjivanja nataliteta.

⁵ Wertheimer-Baletić A., 2016., Demografski tranzicijski procesi - kontinuitet ili diskontinuitet, rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti, (525=51), str. 7-63., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/154740>

Prva tranzicija spominje *promjenjive značajke braka* kao uzrok snižavanja fertiliteta te prijelaz s ranog na zapadnoeuropski oblik braka.

Stagnacija stope mortaliteta na niskom nivou i blagi pad stope nataliteta karakteristike su treće podetape. Stopa prirasta se i dalje smanjuje, struktura stanovništva bilježi porast starijih osoba, a stanovništvo sve više prelazi s poljoprivrednih na nepoljoprivredna proizvodna zanimanja u gradovima.⁶

2.3. Posttranzicijska etapa

„Posttranzicijska etapa u razvitku stanovništva je etapa u kojoj su stope nataliteta i mortaliteta niske i uravnotežene na podjednakoj razini. Rezultat je nulti ili blizak nuli prirodni priraštaj ili prirodni pad odnosno, preciznije rečeno, prirodna stagnacija stanovništva kao dugoročna tendencija.

Jedan od bitnih preduvjeta za tu etapu razvitka stanovništva jest postojanje stacionarnog tipa starosne strukture i dostizanje takvog nivoa stope mortalitet, za koji se ne može očekivati daljnje smanjivanje, osim u slučaju takvih pronalazaka medicinske nauke koji bi smanjili smrtnost od nekih bolesti za koje još ne postoje efikasna sredstva liječenja.“⁷

Za razliku od postizanja ravnoteže u predtranziciskoj etapi, ravnoteža između stope mortaliteta i nataliteta u posttranziciskoj etapi proizašla je iz složenog procesa demografskog i socijalno-ekonomskog razvoja. Najrazvijenije zemlje su prve prošle kroz ovu etapu. Odvija se proces starenja stanovništva, a uzrok niskih stopa nataliteta je sve veća stopa obrazovanih i zaposlenih žena, želja za jednakosti, osobnim i društvenim napredovanjem te mnogi drugi društveni i psihološki razlozi.⁸

⁶ Wertheimer-Baletić A., 1982., Demografija stanovništvo i ekonomski razvitak, Informator izdavačka kuća, Zagreb, str. 80. - 94.

⁷ Ibid., str 119.

⁸ Ibid., str 119. - 121.

2.4. Demografska tranzicija u Hrvatskoj

Proces demografske tranzicije općenito događa se u trenutku kada je stopa mortaliteta ispod 30 promila, a stopa nataliteta zadržava se na razini iznad 30 promila. U Hrvatskoj je ovaj proces započeo poslije 1880. godine kada je stopa mortaliteta pala ispod 30 promila. (Gelo, 1987.)

Pad mortaliteta nastavio se sve do 1940. godine, a stope nataliteta su od početka 1900. godine padale ispod 40 promila, a u sljedećih 30 godina, tj. do 1930. su došle na razinu od 30 promila. Nakon što se stopa nataliteta spustila ispod 30 promila, Hrvatska je ušla u takozvani proces tranzicije nataliteta koji završava 80-ih godina prošlog stoljeća. Iz toga proizlazi zaključak da je Hrvatska u posttranzicijsku etapu demografske tranzicije ušla upravo tada, 1980. godine.⁹

Demografsku tranziciju u Hrvatskoj ubrzala su dva svjetska rata i brojno iseljavanje (uglavnom mlađeg) stanovništva početkom 20. stoljeća, a još i više brojno iseljništvo 60-ih godina prošloga stoljeća.

Tijekom 19. i 20. stoljeća, Hrvatska je imala jako veliku stopu mortaliteta dojenčadi. U usporedbi sa ostalim zemljama Europe, na primjer nordijske zemlje, tijekom razdoblja od 1960. do 1970. godine, Hrvatska je imala tri do četiri puta veću stopu mortaliteta dojenčadi.¹⁰

⁹ Obadić A., Tica J., 2016., *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 179.

¹⁰ Gelo J., 2012., *Demografija u Hrvatskoj*, Zbornik sažetaka znanstvenog skupa, Ekonomski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

3. PREGLED DEMOGRAFSKE SITUACIJE U HRVATSKOJ

Hrvatska se već godinama suočava sa negativnim demografskim trendovima. Sve veći broj starog stanovništva, više umrlih nego rođenih, porast iseljavanja i u jednu ruku nemar vladajućih odveli su Hrvatsku u neželjenom pravcu.

3.1. Starenje stanovništva

Starosna struktura stanovništva uključuje mlado (0-14), zrelo (15-64) te staro (65+) stanovništvo. Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2011. godine, prosječna starost hrvatskog stanovništva iznosila je 42 godine. 2017. godine prosječna starost stanovništva Republike Hrvatske iznosila je 43,1 godinu odnosno za muškarce 41,3, a žene 44,8 godina. Udio mladih stanovnika u ukupnom broju stanovništva u dugogodišnjem je padu, a 2017. godine iznosio je 19,8%.

Hrvatska je već tijekom 1950-ih i 1960-ih spadala u srednje stare populacije, da bi u posljednjih nekoliko godina došla do tzv. duboke i vrlo duboke starosti. Sisačko-moslavačka, Karlovačka, Primorsko-goranska, Ličko-senjska, Šibensko-kninska te Istarska županija nalaze se u vrlo dubokom stupnju starosti stanovništva, dok se sve ostale županije nalaze u stupnju duboke starosti stanovništva.¹¹

Prema popisu iz 2011. godine, županija s najvećim brojem starog stanovništva bila je Ličko-senjska županija koja je ujedno i najrjeđe naseljena, a površinom najveća županija. Zanimljiva činjenica je i da najveću gustoću naseljenosti ima Grad Zagreb koji je površinom najmanja županija.¹²

¹¹ Nejašmić I., Toskić A., 2013., Starenje stanovništva u Hrvatskoj - sadašnje stanje i perspektive, Hrvatski geografski glasnik, Vol. 74. No. 1., str. 89.-110.

¹² Miran T., 2016., Hrvatsko stanovništvo - jučer, danas, sutra, Medium, dostupno na: <https://medium.com/@narimiran/hrvatsko-stanovnistvo-jucer-danas-sutra-591629462fd8>

Slika 2. Prosječna dob stanovništva po županijama (prema popisu iz 2011.)

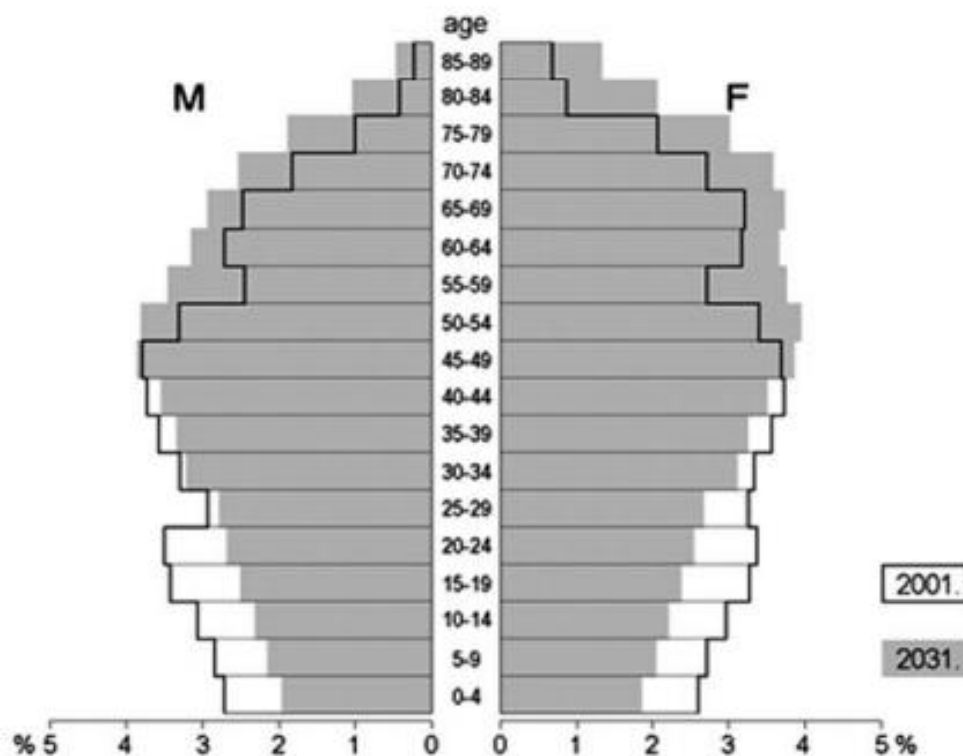
Izvor: Miran T., 2016., Hrvatsko stanovništvo - jučer, danas, sutra, Medium, dostupno na: <https://medium.com/@narimiran/hrvatsko-stanovnistvo-jučer-danas-sutra-591629462fd8>

Iz dobno-spolne piramide Hrvatske jasno se vidi sužavanje na predjelu mlađih dobnih skupina, a širenje na predjelu starijih dobnih skupina. 2031. godine, očekivano će doći do sve manjeg broja mladog stanovništva, kao što slika 6. i prikazuje.

Smatra se da će do 2031. godine Hrvatska imati takvu dobnu strukturu stanovništva kakvu su prema popisu stanovništva iz 2011. godine imala najugroženija područja kao npr. Ličko-senjska županija.¹³

¹³ Nejašmić I., Toskić A., 2013., Starenje stanovništva u Hrvatskoj - sadašnje stanje i perspektive, Hrvatski geografski glasnik, 74/1, str. 89.-110.

2001. - 2031.

Slika 3. Dobno-polna struktura Hrvatske 2001. - 2031.

Izvor: Nejašmić I., Mišetić R., 2004., Stanovništvo Hrvatske prema spolu i dobi 2031. (projekcija) i usporedba s 2001., Hrvatski geografski glasnik, 75/1, str. 89.-110.

Dobna struktura općenito pokazuje potencijale radne snage i vitalnosti stanovništva. Prema tome, projekcija za Hrvatsku 2031. godine je zabrinjavajuća. Demografski stručnjak Stjepan Šterc upozorava da će manjak vlastite radne snage, gotovo jednaki omjer zaposlenih i umirovljenih, dvostruko veći broj starog u odnosu na mlado stanovništvo vršiti pritisak na gospodarstvo i razvojne potencijale Hrvatske.

3.2. Mortalitet i natalitet

Prirodni pad stanovništva u Hrvatskoj se bilježi posljednjih trideset godina, počevši događanjima za vrijeme Domovinskog rata.

Tablica 1. Prirodno kretanje stanovništva 2014. - 2018.

Prirodno kretanje stanovništva					
	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Stanovništvo (procjena sredinom godine), tis.	4 238	4 204	4 174	4 125	4 088
Rođeni: živorođeni	39 566	37 503	37 537	36 556	36 945
..... mrtvorodeni	150	163	169	149	164
Umrlji: ukupno	50 839	54 205	51 542	53 477	52 706
..... dojenčad	199	154	161	148	157
Prirodni prirast	-11 273	-16 702	-14 005	-16 921	-15 761
Brakovi: sklopljeni	19 501	19 834	20 467	20 310	19 921
..... razvedeni	6 570	6 010	7 036	6 265	6 125
Očekivano trajanje života: ukupno	77,6	77,4	78,1	77,9	78,2
..... muškarci	74,6	74,3	74,9	74,9	74,9
..... žene	80,5	80,4	81,3	80,9	81,4

Izvor: DZS

Broj rođenih u stalnom je padu od 2014. - 2017. godine, dok se u 2018. bilježi mali porast. U 2019. godini opet dolazi do pada broja rođene djece, tj. oko 800 djece manje nego u 2018. godini. Brojka je u 2019. godini iznosila 36.135, od toga 161 mrtvorodeno dijete. Stopa nataliteta je iznosila 8,9 %.

Broj umrlih naglo je skočio u razdoblju između 2014. i 2015. godine, u 2016., 2017. i 2018. dolazi do smanjenja u odnosu na 2015. Također, u 2019. uočeno je smanjenje od 1,7 % manje broja umrlih u odnosu na godinu prije. Stopa mortaliteta dosegla je 12,7 %.

Stopa prirodnog prirasta negativna je kroz cijelo razdoblje od 2014. do 2018. s malim padom 2016. u odnosu na 2015. i 2018. u odnosu na 2017. Negativni prirodni prirast zabilježen je i u 2019. godini (-15.659 osoba) u svim županijama.

„U Hrvatskoj je stopa ukupnog fertiliteta 1,42. U svim zemljama u kojima je razina stope ukupnog fertiliteta ispod 1,5 nalazimo depopulaciju, najčešće zbog negativnog prirodnog kretanja, ali i negativnog salda migracije, kao što je u RH posebice u zadnjih nekoliko godina, vezano uz odlazak mladog stanovništva u gospodarski razvijene države.

Posljednjih deset godina vrijednosti stope ukupnog fertiliteta u RH se kreću u rasponu 1,30 - 1,50, ispod višegodišnjeg prosjeka za EU-28, ali u trendu laganog rasta.”¹⁴

Što se tiče sklopljenih brakova, u 2019. sklopljeno je 160 brakova manje nego u 2018., a manje je i razvedenih brakova (189 manje nego 2018. godine).

Kod očekivanog trajanja života događale su se male oscilacije, no predviđa se produljenje očekivane životne dobi što je još jedan od razloga za planiranje i novih aktivnosti i mjera u borbi protiv negativnih demografskih trendova.¹⁵

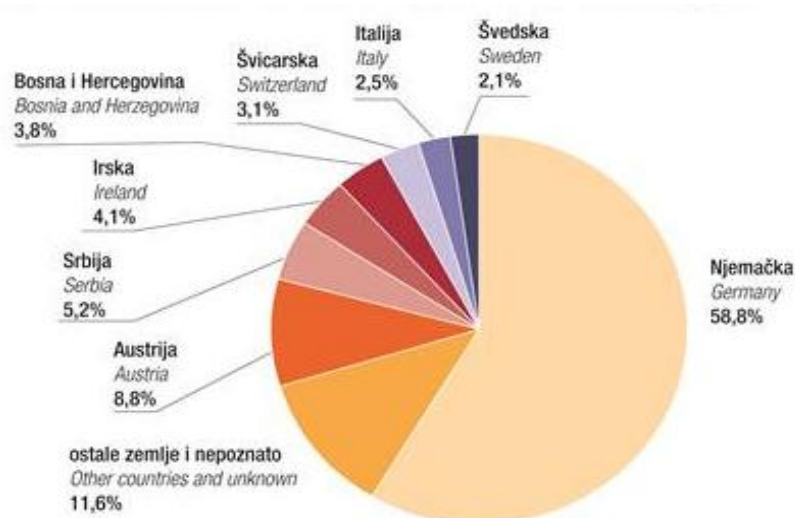
3.3. Iseljavanje stanovništva

Valovi iseljavanja iz Hrvatske nisu ništa neobično, a događali su se u nekoliko navrata kroz povijest. Pridruživanjem Hrvatske Europskoj uniji, prije sedam godina, krenuo je još jedan iseljenički val koji još uvijek traje. Statistički podatci pokazuju se da se iz Hrvatske u razdoblju od 2013. do 2018. iselilo oko 190 tisuća građana, no stvarne brojke su, procjenjuje se, oko 300 tisuća odseljenih.

Njemačka, u koju je 2019. doselilo skoro 60% od ukupnog iseljenog stanovništva Hrvatske, najčešća je destinacija, slijedi je Austrija sa skoro 9 %, Srbija sa 5,2 % te Irska sa 4,1 %. Tu su još Švicarska, Italija, Bosna i Hercegovina te Švedska.

¹⁴ Hrvatski zavod za javno zdravstvo, kolovoz 2018., Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2018. godini, dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2019/08/Prirodno_kretanje_2018.pdf

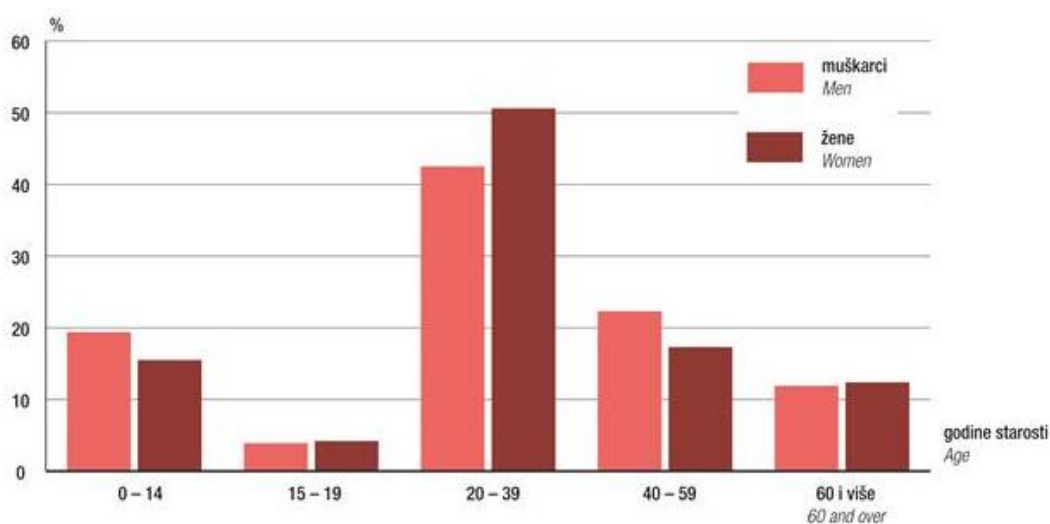
¹⁵ Državni zavod za statistiku, www.dzs.hr

Slika 4. Hrvatski državljani odseljeni u inozemstvo prema zemlji odseljenja (2019.)

Izvor: DZS, Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2019.

Najveći postotak odseljenih čine žene i muškarci, zaposleni i nezaposleni, između 20 i 39 godina. Još jedna činjenica, koja dodatno zabrinjava, je iseljavanje obitelji. Dok su u prethodnim periodima iseljavanja u najvećem broju iseljavali muškarci, u zadnje vrijeme povećava se broj obitelji koje napuštaju Hrvatsku.

Slika 5. Preseljeno stanovništvo Hrvatske u 2019. prema starosti i spolu

Izvor: DZS, Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2019.

Najveći broj doseljenih, u posljednjih 10 godina, zabilježen je 2019. godine, no taj podatak ne treba previše veseliti jer je val iseljavanja i dalje velik i vjerojatno neće stati uskoro.

3.4. Demografske promjene u Hrvatskoj u odnosu na zapadnoeuropske zemlje

Često se govori kako Hrvatska slijedi demografske trendove drugih europskih zemalja, što je donekle istinito, no bitna razlika uočava se u intenzitetu promjene glavnih demografskih pokazatelja.

U razdoblju do 1990. godine prosječna stopa promjene ukupnog stanovništva Hrvatske pratila je promjenu te stope u zapadnoeuropskim zemljama. Nakon 1990., u Hrvatskoj se događa stalno opadanje broja ukupnog stanovništva, dok u ostalim zemljama broj stanovnika raste.

Druga razlika odnosi se na pozitivni migracijski saldo i pozitivni prirodni prirast u zapadnoeuropskim zemljama, a negativni prirodni prirast, depopulaciju te negativni migracijski saldo u Hrvatskoj (razdoblje od 1990. - 2015.).

Proces starenja stanovništva nije zaobišao ni Hrvatsku, a ni zapadnoeuropske¹⁶ zemlje. Promjene u procesu starenja stanovništva odvijale su se u istom smjeru, no u zapadnoeuropske zemlje imaju povoljniju dobnu strukturu nego Hrvatska. Pozitivni prirodni prirast i pozitivni migracijski saldo ublažili su proces starenja stanovništva u zapadnoeuropskim zemljama.¹⁷

Neprovođenje populacijskih i obiteljskih mjera u Hrvatskoj, odnosno provođenje istih u zapadnoeuropskim zemljama djelovao je na sadašnje demografsko stanje. Ekonomski razvijenije zemlje intenzivno provode populacijsku i obiteljsku politiku i pospješuju demografsku sliku. Iako je Hrvatska imala nekoliko programa obiteljske i populacijske politike, oni nisu dali prevelike rezultate zbog djelomične provedbe.

¹⁶ Razmatrane zapadnoeuropske zemlje: Austrija, Belgija, Danska, Finska, Njemačka, Francuska, Irska, Italija, Luksemburg, Portugal, Španjolska, Nizozemska, Švedska, Norveška, Švicarska, Velika Britanija, Slovenija i Hrvatska

¹⁷ Wertheimer-Baletić A., 2017., Demografski procesi u Hrvatskoj i zapadnoeuropskim zemljama - razlike, sličnosti i specifičnosti, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/285309>

4. BUDUĆNOST HRVATSKE

Tema demografije Hrvatske i budućnosti Hrvatske posljednjih godina sve se više spominje kako među političarima, raznim akademskim člancima, tako i u svakodnevnom razgovoru između "običnih" ljudi. Što se događalo s Hrvatskom, što se događa i što će biti u budućnosti kada govorimo o stanovništvu, migracijama i ostalim ekonomskim aspektima često su postavljena pitanja i teme razgovora.

No, te teme i pitanja nisu dovoljne za postizanje velikih promjena u društvu i podizanju svijesti o demografskom stanju u Hrvatskoj. Opća suglasnost oko politike razvoja stanovništva u Hrvatskoj nije se nikada dogodila. Hrvatski sabor i Vlada usvojili su: Nacionalni program demografskog razvitka (1996. godine), Nacionalnu obiteljsku politiku (2003. godine) i Nacionalnu populacijsku politiku (2006. godine), no nikada nisu proveli te dokumente. Sličan dokument pripremao se i 2015. godine, ali se od njega odustalo jer je Vlada smatrala kako bi usvajanje i provođenje istog bilo preskupo. Taj potez ukazuje na Vladin stav prema demografskom razvoju koji se tretira kao trošak i teret, a ne investicija koja bi dovela do rezultata na demografskom, a kasnije cjelokupnom ekonomskom i gospodarskom polju.¹⁸

Kao što je prethodno navedeno, dokumenti nikada nisu provedeni u potpunosti osim pojedinih stavki koje nisu dale pretjerane rezultate. Provođenje pojedinih stavki koje donose kratkoročne rezultate i zanemarivanje dugoročnih posljedica dovelo je do loše demografske slike Hrvatske.

U nastavku rada, pozornost je detaljnije usmjerena na populacijsku (demografsku) i obiteljsku politiku općenito i u Hrvatskoj te rezultate tih politika. Prikazati će se i projekcije populacije te utjecaj negativnih demografskih trendova na tržište rada i mirovinski sustav.

¹⁸ Prijedlog mjera populacijske politike Predsjednice Republike Hrvatske, Zagreb, lipanj. 2018. str. 4. - 5.

4.1. Populacijska politika

Populacijska politika (demografska, politika stanovništva) podrazumijeva skup mjera i akcija usmjerenih na razne demografske procese koji se usklađuju s ekonomskim, socijalnim, političkim i ostalim ciljevima pojedine države (zemlje) koja i provodi tu populacijsku politiku.

Uža definicija populacijske politike kaže da je to skup mjera koje provodi određena država (zemlja) s ciljem djelovanja na određeno obilježje stanovništva. Najčešće se spominje reguliranje broja stanovnika (ubrzavanje ili usporavanje rasta) koje se uglavnom postiže mjerama koncentriranim na fertilitet.¹⁹ Zemlje u demografskoj recesiji provoditi će politiku povećanja stanovništva, dok će manje razvijene zemlje s velikom stopom prirodnog prirasta usporavati demografski rast.²⁰

No, populacijska politika se rijetko usmjerava na jedan cilj i provodi na samo jedno obilježje. Provođenje populacijske politike ima utjecaja i na ekonomske, političke te društvene sfere jedne zemlje. „A. Sauvy u svom radu "Opća teorija stanovništva" I. iz 1952. godine, naveo je nekoliko mogućih ciljeva populacijske politike: maksimalna stopa rasta bogatstva, puna zaposlenost, opće blagostanje, zdravstvena zaštita, ravnomjerna raspodjela znanja i kulture među stanovništvom, itd.“²¹

Prije provođenja populacijske politike potrebno je imati u vidu situaciju do koje će dovesti ista. Pretpostavke što će se dogoditi sa stanovništvom određene zemlje, kako će rast ili smanjenje utjecati na budućnost i društveno-ekonomski razvoj trebale bi poslužiti u svrhu minimiziranja mogućih problema politike.

¹⁹ Wertheimer-Baletić A., 1982., Demografija stanovništvo i ekonomski razvitak, Informator izdavačka kuća, Zagreb, str. 395.

²⁰ Puljiz V., Zrinščak S., 2002., Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Sveučilište u Zagrebu, dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/47504>

²¹ Sauvy A., 1952., Theorie generale de la population, 1, Economie et population, Presses Universitaires de France, Paris, str. 50. - 52.

Populacijska politika dijeli se na dvije grupe: **kvantitativnu** kojoj je cilj djelovati na stopu kretanja stanovništva (najčešće na rast stanovništva preko mortaliteta, nataliteta, imigracija i emigracija) i **kvalitativnu** grupu populacijske politike koja ima za cilj obogatiti i ojačati stanovništvo u kulturnom i društvenom smislu.

Unutar kvantitativne populacijske politike nalazi se:

1. **Ekspanzivna populacijska politika** - cilj joj je porast stope kretanja stanovništva ili održavanje na istoj razini
2. **Restriktivna populacijska politika** - za cilj ima usporavanje ili smanjivanje daljnjeg rasta stanovništva pomoću mjera destimulacije povećanja nataliteta
3. **Redistribucijska populacijska politika** - podrazumijeva raspodjelu stanovništva u cilju promjene odnosa između stopa nataliteta i prirodnog prirasta, tj. otklanjanje demografske neravnoteže među pojedinim regijama ²²

Unutar kvalitativne populacijske politike nalazi se „**eugenički tip** populacijske politike koji za cilj ima podizanje kvalitativnih značajki stanovništva. Ovaj tip populacijske politike ostvaruje se kroz mjere zdravstvene, obrazovne i nekim mjerama ekonomske politike.“²³

²² Wertheimer-Baletić A., 1982., Demografija stanovništvo i ekonomski razvitak, Informativna izdavačka kuća, Zagreb, str. 402. - 417.

²³ Nacionalna populacijska politika, 2006., Narodne novine, donositelj Hrvatski Sabor, izdanje NN 132/2006, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html

4.1.1. Populacijska politika Hrvatske

Program pod nazivom Nacionalna populacijska politika donesen je 2006. godine od strane Hrvatskog sabora. Osmišljena politika bila je usmjerena na razvitak i obnovu stanovništva kako bi se zaustavila konstantna negativna demografska putanja. Glavni cilj bilo je povećanje broja stanovnika i želja za većim udjelom mlađih stanovnika. Za postizanje tih ciljeva primjenjivao bi se ekspanzivni tip populacijske politike uz neke mjere redistributivnog tipa populacijske politike.

Temeljna načela Nacionalne populacijske politike:

1. Poštivanje temeljnih ljudskih prava, dragovoljnost, slobodno i odgovorno roditeljstvo, ravnopravnost spolova

U dokumentu se navodi kako su ljudska prava temelj demokratskih zajednica i kako „ni jedan zakon, ni jedna rezolucija ili politička odluka ne smije ugroziti dosegnutu razinu temeljnih ljudskih prava.“²⁴ Samo uz zajedničku suradnju države, zajednice i pojedinaca može se napredovati.

2. Pozitivno ozračje prema obitelji, braku i djeci

Hrvati njeguju kulturu i uglavnom su tradicionalni te imaju pozitivan stav prema braku, obitelji i djeci. Taj podatak dokazuju i brojna istraživanja te prema "Europskom istraživanju vrednota" 87,3% hrvatskih građana smatra da brak nije, a 7,9% smatra da jest zastarjela institucija, te 97% ispitanih žena brak ne smatra zastarjelom institucijom.²⁵

Nacionalna populacijska politika također promiče svijest o važnosti obitelji, potrebama i problemima s kojima se obitelji susreću te potiče društvo na zaštitu i jačanje uloge obitelji.²⁶

²⁴ Nacionalna populacijska politika, 2006., Narodne novine, donositelj Hrvatski Sabor, izdanje NN 132/2006, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html

²⁵ Akrap A., Čipin I., Pokos N., Ridzak T., Živić D., 2003., Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj", Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb

²⁶ Nacionalna populacijska politika, 2006., Narodne novine, donositelj Hrvatski Sabor, izdanje NN 132/2006, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html

Program Nacionalne populacijske politike uključivao je veliki broj stavki, područja djelovanja i pojedine aktivnosti namijenjene za ta područja. Područja djelovanja uključivala su održivi gospodarski razvoj, sustav obiteljske potpore, porezne olakšice, pitanje usklađivanja privatnog (obiteljskog) i poslovnog života, skrb o djeci, zaštita majke i djeteta i na kraju senzibilizacija i informiranje šire javnosti.²⁷

Projekt i cjelokupni program Nacionalne populacijske politike (NPP) dobro je zamišljen, no nažalost nije proveden do kraja. Iz prije navedenih sedam područja, mali broj stavki i aktivnosti je ostvaren do dandanas. Većina tih stavki su, nažalost, ostale samo na papiru, a kao glavni razlog navodi se nedovoljna količina sredstava za financiranje.

4.2. Obiteljska politika

Obiteljska politika definirana je kao javna politika koju provodi država, a cilj joj je poboljšati društveni položaj i situaciju u kojoj se nalaze obitelji i njihova djeca. Mjere obiteljske politike trebale bi pospješiti i pomoći obiteljima koje se nalaze u teškoj financijskoj, zdravstvenoj, stambenoj situaciji ili nekoj drugoj situaciji te im olakšati usklađivanje privatnog (obiteljskog) i poslovnog života.

Najvažnije mjere obiteljske politike vezane su uz dodatke za djecu, poreznu olakšicu i potporu roditeljima. Sve nabrojene stavke također su dio i populacijske politike pa je jasno zašto se ta dva pojma često mogu pomiješati. Može se reći da je obiteljska politika dio populacijske politike i donekle utječe na demografske promjene. Primarne stavke obiteljske politike uključuju novčane transfere, razna davanja i olakšice primarno usmjerene na obitelji s većim brojem djece.²⁸

Neki autori spominju horizontalnu raspodjelu dohotka koja ide od onih osoba bez djece prema obiteljima koje imaju djecu te bolje razvijene zemlje često koriste univerzalna davanja djeci. U manje razvijenim zemljama raspodjela dohotka ide od bogatijih prema siromašnim obiteljima te se koristi kao socijalna pomoć u borbi protiv siromaštva i socijalne ugroženosti.

²⁷ Nacionalna populacijska politika, 2006., Narodne novine, donositelj Hrvatski Sabor, izdanje NN 132/2006, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html

²⁸ Puljiz V., Zrinščak S., 2002., Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Zagreb, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu

Tri su instrumenta obiteljske politike:

1. Novac - uključuje različite naknade i porezne olakšice, način na koji se sredstva raspodjeljuju različit je od zemlje do zemlje, kao i količina novca, poreznih olakšica i vrste naknada
2. Usluge - one namijenjene djeci i one namijenjene starijim osobama. Sve više dobivaju centralnu ulogu unutar obiteljske politike.
3. Vrijeme namijenjeno za obavljanje obiteljskih funkcija (porodni, roditeljski i dr. dopusti) ²⁹

4.2.1. Obiteljska politika u Hrvatskoj

Veliki utjecaj na razvoj obiteljske politike u Hrvatskoj imao je rat te osamostaljenje Hrvatske. Nakon 1990-ih došlo je do porasta broja zaposlenih žena, koje su sada morale uskladiti i obiteljski i poslovni dio života te su bile pod ogromnim pritiskom. Osjećaj nejednakosti između stanovništva, slaba socijalna situacija i nezaposlenost neki su od razloga promicanja ideje o jedinstvenoj obiteljskoj politici i tri razdoblja obiteljske politike nakon 1990. godine.

Prvo razdoblje trajalo je do 1994. godine te je obilježeno događajima iz Domovinskog rata i otežanim položajem hrvatskog stanovništva pogođenih tim događajima. Upravo zato, donesene su socijalne mjere za pomoć građanima i ublažavanje već ugroženog životnog standarda. Značajnu ulogu odigrale su humanitarne organizacije kako one iz Hrvatske, tako i one strane. Za najugroženije uvedena je i socijalna iskaznica pomoću koje su bili u mogućnosti dobiti pomoć u obliku hrane, odjeće, pokrivanja komunalnih troškova itd.

Drugo razdoblje krenulo je godinu dana poslije završetka prvog razdoblja i trajalo je do 2000. godine. Primarni cilj, koji se nije ispunio, bio je utjecati na nepovoljne demografske trendove. U ovom razdoblju, točnije 1996. godine, nastao je čuveni Nacionalni program demografskog razvitka koji je puno obećavao, ali samo dio tog programa se i ostvario. Program koji je uključivao porezne olakšice, povoljne stambene

²⁹ Ibid.

kredite za mlade, besplatan vrtić i jaslice za obitelji s troje i više djece bio je jako perspektivan i zahtjevan, a na kraju i neostvaren u potpunosti. Kao krivac za to navode se ekonomski problemi.

Odmah po završetku drugog, 2000. godine krenulo je treće razdoblje koje je trajalo do 2003. godine. Vlada je s jedne strane intenzivnije provodila već uvedene socijalne mjere, a s druge strane uvodila brojna ograničenja koja nisu zaobišla ni obiteljsku politiku. Vladino precjenjivanje utjecaja pojedinih mjera na demografsku sliku i smatranje uvođenja novih mjera troškom, dovodi do sve gore situacije.³⁰

2006. godine Sabor je objavio Nacionalnu populacijsku politiku, dokument u kojem se obiteljska i populacijska politika međusobno povezano. Iako su populacijska i obiteljska politika po definiciji slične, Hrvatskoj je potrebna zasebna provedba tih dviju politika. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku od 2015. godine provodi pojedinačne mjere pomoći usmjerene prema mladima, obitelji i ublažavanju socijalne situacije.

Prema izvješću o radu Ministarstva za 2019. godinu, neke od mjera koje se provode i koje će se provoditi, uključuju: osiguravanje popusta i pogodnosti na proizvode i usluge za obitelji s djecom, informiranje šire javnosti o demografskoj problematici, poboljšavanje uvjeta u dječjim vrtićima i produženje radnog vremena istih u skladu s potrebama roditelja, nove aktivnosti za djecu tijekom školskih praznika kako bi roditelji lakše uskladili privatni i poslovni život, ublažavanje regionalnih nejednakosti i podrška potpomognutim područjima Hrvatske itd.³¹

Populacijska politika treba biti usmjerena na ublažavanje i otklanjanje čimbenika koji onemogućavaju postizanje potrebne razine reprodukcije stanovništva. Populacijska politika usmjerena jedino na smanjenje ukupnog broja starijeg stanovništva nije dovoljno dobra. Hrvatskoj treba težiti uravnoteženju odnosa između pojedinih dobnih skupina - posebno između mladog i starog stanovništva.

³⁰ Puljiz V., Zrinščak S., 2002., Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Zagreb, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu

³¹ Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, 2019., Godišnje izvješće o radu za 2019. godinu

Hrvatska, naravno nije jedina zemlja koja vodi borbu s negativnim demografskim trendovima. Razvijene europske zemlje nisu razmišljale o primjeni pronatalitetne populacijske politike, sve dok stope nataliteta nisu pale ispod zabrinjavajuće razine. Švedska je, na primjer, sagledala i uključila program populacijske politike u program ukupne razvojne politike. Osim demografskih, razmotrili su i društvena, ekonomska i kulturološka obilježja zemlje te uspješno proveli program pronatalitetne politike.³²

4.2.2. Osnovne mjere obiteljske politike u Hrvatskoj

Porodiljni i roditeljski dopusti i naknade

Pravo na plaćeni porodiljni dopust, kojeg mogu ostvariti zaposlene majke, u Hrvatskoj je uveden 1946. godine i ukupno je trajao šest tjedana prije i poslije rođenja djeteta. Vremenski se trajanje dopusta povećavalo tijekom godina, 90 dana (1949. godine), 105 dana (1957.), 180 dana (1973.).

Po najnovijem zakonu koji je na snagu stupio u travnju 2020. godine, zaposlena ili samozaposlena trudnica ima pravo na roditeljni dopust u trajanju od 28 dana prije dana očekivanog poroda do navršenih 6 mjeseci života djeteta.

Od travnja 2020. godine došlo je i do promjene u iznosu naknade za zaposlene i samozaposlene roditelje te se sa prethodnih 120% iznos povećao na 170% proračunske osnovice. Iznos se dobiva šest mjeseci (jedan roditelj) ili osam mjeseci ako tu mogućnost koriste oba roditelja.

Još jedna promjena u novom zakonu u odnosu na onaj iz 2008. godine odnosi se na staž osiguranja za ostvarivanje prava na naknadu. 12 mjeseci neprekidno sada je 9 mjeseci staža, a 18 mjeseci s prekidima prešlo je u 12 mjeseci.³³

³² Wertheimer-Baletić A., 2017., Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika, Meridijani, str. 490.

³³ Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama, na snagu stupio 01.04.2020, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/214/Zakon-o-roditeljskim-i-roditeljskim-potporama>

Dječji doplatci i porezne olakšice

Od uvođenja 1945. godine, Zakon i iznos doplatka mnogo se puta mijenjao te je njegova uloga u demografskom smislu pomalo nejasna i nekonzistentna. Krajem 1960-ih smanjena su sredstva za dječji doplatok, iznos i broj djece koja su primala doplatok.

Jedna od najvažnijih mjera Nacionalnog programa demografskog razvoja iz 1996. bio je upravo dječji doplatok, a nešto manje promjene u vezi istog dogodile su se tek tri godine kasnije. Korištenje prava na doplatok bilo je omogućeno svim građanima, a financiralo se iz poreznih prihoda države.³⁴

Pravo na doplatok za djecu, prema zakonu iz 2018., stječu osobe koje žive u kućanstvu s djecom i kojima ukupni dohodak, iz prethodne godine, ne premašuje 70% proračunske osnove po članu kućanstva.³⁵

Što se tiče poreznog olakšanja, Hrvatska od 1994., kada se dogodila reforma poreznog sustava, priznaje troškove za uzdržavanje članova obitelji umanjnjem porezne osnovice. 2001. godine svi porezni obveznici imali su pravo na 1.250 kn poreznog odbitka, 2009. godine iznos se povećao na 1.800 kn, a 2020. godine iznosi 2.500 kn mjesečno.

Došlo je i do promjene propisanih koeficijenata po kojima se izračunava umanjnje. Na primjer, 2001. godine koeficijent za uzdržavanog člana uže obitelji i prvo dijete iznosio je 0,5, a za drugo 0,7 osnovnog odbitka, a prema zakonu iz 2020. godine koeficijent za uzdržavanog člana uže obitelji i prvo dijete iznosi 0,7, a za drugo 1,0.³⁶

³⁴ Puljiz V., Zrinščak S., 2002., Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Zagreb, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu

³⁵ Zakon o doplatku za djecu, na snagu stupio 01.07.2018., dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/475/Zakon-o-doplatku-za-djecu>

³⁶ Zakon o porezu na dohodak, na snagu stupio 01.01.2020., dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/85/Zakon-o-porezu-na-dohodak>

Usluge za obitelj i djecu

Veća potreba za osnivanjem jaslica, vrtića i domova za nezbrinutu djecu javila se nakon rata i povećanog broja zaposlenih žena. Podatci iz 2000. godine pokazuju da je samo 35% djece pohađalo javne institucije predškolskog odgoja u dobi od 3 do 7 godina. U dobi od 1 do 3 godine života, samo je 15% djece bilo smješteno u jaslice.³⁷

Prema podacima DZS-a iz 2018. godine, Hrvatska ima 1087 državnih i 347 privatnih vrtića. Najviše ih se nalazi na području Grada Zagreba, Splitsko-Dalmatinske, Primorsko-Goranske te Istarske županije.³⁸ Prema podacima Eurostat-a, u Hrvatskoj vrtić pohađa nešto više od polovice djece u dobi između tri i šest godina.

Sve ove mjere obiteljske politike, nisu dovele do dovoljno dobrih rezultata, što je i razumljivo. Vlada Republike Hrvatske, čini se, olako shvaća demografsku situaciju koja se neće riješiti sama od sebe. Potreban je novi program pronatalitetne i obiteljske politike, ulaganje u manje razvijene, ruralne dijelove Hrvatske u svrhu smanjenja nejednakosti kako ekonomskih, tako i društvenih.

Subvencioniranje stambenih kredita jedna je od niza mogućih demografskih mjera koja je aktualna od 2017. godine. Hrvatska je vodeća u Europskoj Uniji prema udjelu mladih koji žive s roditeljima³⁹ te je ključno pokušati riješiti stambeno pitanje. Prema podacima Ministarstva prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine, provedbom Zakona o subvencioniranju stambenih kredita posljednje četiri godine odobreno je 13.029 stambenih kredita, a u obiteljima je rođeno preko 1.700 djece. Što znači da je prosječno u svakoj sedmoj obitelji rođeno dijete.⁴⁰

³⁷ Puljiz V., Zrinščak S., 2002., Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu, Zagreb, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta, Sveučilište u Zagrebu

³⁸ Dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, 2018/19, Zagreb svibanj 2019., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/08-01-08_01_2019corr.htm

³⁹ Eurostat, 2019, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Young_people_-_social_inclusion#Living_with_parents

⁴⁰ Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine, Subvencioniranje stambenih kredita, dostupno na: <https://mgipu.gov.hr/o-ministarstvu-15/djelokrug/stanovanje-8130/subvencioniranje-stambenih-kredita-8253/8253>

4.3. Obiteljska politika u zemljama Europe

Često se postavlja pitanje kako se druge zemlje u Europi i EU nose s demografskim izazovima te koja je tajna uspješne obiteljske i populacijske politike. Razvijenije europske zemlje (Francuska, Švedska) također su imale problema s negativnim demografskim trendovima, no pravilnom i temeljitom provedbom određenih mjera, donekle su poboljšale svoju situaciju.

Obiteljska politika Francuske, na primjer, najviše se orijentira na fertilitet. Zahvaljujući raznim mjerama obiteljske politike, Francuska ima stopu fertiliteta od 2,1 što je znatno više od prosjeka zemalja OECD-a. Mjere nisu usmjerene samo na obitelj kao cjelinu, već na članove obitelji pojedinačno. Posebna potpora i subvencioniranje pružaju se za posvajanje djece.

Oba roditelja imaju pravo na jednaki dopust kako bi se brinuli za dijete, a očevi se posebno potiču na više sudjelovanje u obitelji. Uspostavljanjem ravnoteže između uloge roditelja i brige za dijete može se postići bolji balans poslovnog i privatnog života. Iako, Francuska još nije pronašla niti provela odgovarajuće mjere za pomoć samohranim roditeljima.⁴¹

Danska je zemlja koja najviše ulaže u mjere koje se odnose na program kvalitetnog i pristupačnog obrazovanja od rane dobi. Nizozemska, Cipar, Grčka i Portugal su u posljednjih godinu dana prihvatili mjere o vremenskom povećanju porodičnog dopusta za oba roditelja. Estonija i Luksemburg snažno podupiru samohrane roditelje, a veliki naglasak stavljaju i na poreznu olakšicu za obitelji.⁴²

Hrvatska bi trebala učiti na primjeru Francuske, koja potiče očeve na veću uključenost u obiteljski život, kao i na primjeru Estonije i Luksemburga jer veliki broj samohranih roditelja u Hrvatskoj jednostavno nije u mogućnosti istovremeno brinuti za obitelj i imati uspješan poslovni život.

⁴¹ Institut National D'etudes Demographiques

⁴² European Commission, 2019., Recent trends in child and family policy in the EU

4.4. Utjecaj demografskih promjena na mirovinski sustav i tržište rada

Negativni prirodni prirast, starenje stanovništva, povećanje očekivanog trajanja života i sve veći odlazak stanovnika u mirovinu u odnosu na radno aktivno stanovništvo, izazov je s kojim se susreće mirovinski sustav u Hrvatskoj. Rast izdataka za potrebe mirovine jedno je od važnijih ekonomskih posljedica vezanih uz starenje populacije.⁴³

Kroz razdoblje od 1950. do 1990. godine, omjer broja osiguranika (zaposlenih) i umirovljenih konstantno se pogoršavao. Osim demografskih problema, struktura mirovinskog sustava također otežava situaciju. Do 2002. godine Hrvatski mirovinski sustav temeljio se na međugeneracijskoj solidarnosti. Takav sustav bio je uspješan dok se omjer zaposlenih i umirovljenih bio povoljan, no s obzirom na pogoršanje tog odnosa, 2002. godine provedena je nova reforma mirovinskog sustava.

Novi mirovinski sustav, koji je i danas na snazi, uključivao je tri različita stupa mirovinskog osiguranja za koje se očekivalo da će riješiti problem neodrživosti sustava. Prvi stup uključivao je već poznatu međugeneracijsku solidarnost, drugi je obvezan, a temelji se na individualiziranoj privatnoj štednji i treći stup je dobrovoljna odluka o štednji i iznosu štednje pojedinog građanina.

Problemi se mogu pronaći u sva tri stupa mirovinskog osiguranja. Prvi stup je neodrživ zbog sve manjeg omjera zaposlenih u odnosu na umirovljene. U drugo stupu prevelika količina imovine obveznih mirovinskih fondova nalazi se na domaćem tržištu i tu se javlja rizik izloženosti jednom tržištu. Također, umjesto da ta ulaganja idu prema povećanju imovine za sadašnje i buduće korisnike, ona su usmjerena na financiranje države. Treći stup funkcionira na principu individualizirane privatne štednje, a uštedena sredstva koja su se prije mogla preuzeti sa navršениh 50 godina sada se mogu preuzeti sa navršениh 55 godina.⁴⁴

⁴³ Obadić A., Tica J., 2016., *Gospodarstvo Hrvatske*, Zagreb, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 190.

⁴⁴ Antešić D., 2002., (Ne)održivost hrvatskog mirovinskog sustava, dostupno na: <https://www.liberal.hr/mirovinski-sustav-mirovine-944>

Prema podacima HZMO-a iz kolovoza 2020., trenutni omjer broja zaposlenih (osiguranika) i umirovljenih iznosi 1,25 zaposlena na jednog umirovljenika.⁴⁵ S obzirom na demografsko i ekonomsko stanje u Hrvatskoj, dolaziti će do sve većeg pogoršanja tog omjera.

Hrvatska je, po uzoru na ostale zemlje EU, poduzela određene mjere za koje smatrala da će učiniti mirovinski sustav održivim. Bilo je planirano da se dobna granica za odlazak žena u mirovinu podigne na 65 godina, promijenio se i uvjet za prijevremenu umirovljenje, a planiralo se i pomicanje dobne granice za oba spola na 67 godina.

Nakon iskazanog nezadovoljstva građana i 700 tisuća prikupljenih potpisa tijekom pokreta "67 je previše", Vlada je ponovno izmijenila uvjete za starosnu i prijevremenu mirovinu. Tako je od 01.01.2020. Vlada ukinula postupno podizanje starosne dobi sa 60 na 62 godine kao uvjet za odlazak u privremenu starosnu mirovinu.

Penalizacija, tj. smanjenje iznosa prijevremene starosne mirovine prešlo je s 0,3 posto na 0,2 posto za svaki mjesec ranijeg odlaska u prijevremenu mirovinu. Od 2030. godine uvjet za umirovljenje bit će isti i za muškarce i za žene, odnosno 60 godina života i 35 godina radnog staža za prijevremenu starosnu mirovinu. Uvjet za ostvarenje prava na starosnu imovinu ima osoba sa navršениh 65 godina života i 15 godina radnog staža, a pravo na starosnu mirovinu dugogodišnji osiguranici ostvaruju sa navršениh 60 godina života i 41 godinom radnog staža.⁴⁶

Nažalost, ako se nastave negativna demografska kretanja, dugoročno nijedna od ovih mjera neće dovesti do održivosti mirovinskog sustava.⁴⁷

S obzirom na demografsku situaciju, prvenstveno nizak natalitet, postoji mogućnost da Hrvatska bude suočena s manjkom vlastite radne snage.⁴⁸

⁴⁵ HZMO, Statističke informacije HZMO-a za kolovoz 2020., dostupno na: www.mirovinsko.hr

⁴⁶ Zakon o mirovinskom osiguranju, na snazi od 01.01.2020., dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/91/Zakon-o-mirovinskom-osiguranju>

⁴⁷ Obadić A., Tica J., 2016., *Gospodarstvo Hrvatske*, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 194

⁴⁸ *Ibid.*, str. 188.

Osim utjecaja na mirovinski sustav, stalni rast udjela stanovnika u dobi od 65 godina predstavlja izazov i opterećuje zdravstveni sustav i sustav socijalne skrbi. Dodavši na to činjenicu da velika većina starije populacije živi na ruralnim, demografski depresivnim prostorima RH i često nema pristupa osnovnim zdravstvenim i drugim uslugama. Prema tome, Hrvatska bi trebala dodatno pomoći starijim osobama i poboljšati im uvjete i kvalitetu života.⁴⁹

4.5. Demografija i pandemija COVID-19

Pandemija korona virusa potakla je brojna pitanja i razmišljanja o tome hoće li i kako će utjecaj pandemije na gospodarstvo sa sobom povući i negativne demografske procese. Kako se COVID-19 kriza razvijala, tako se pretpostavljalo da će zemlje sa većim brojem starijeg stanovništva, biti najpogođenije. Uzimajući u obzir dobnu strukturu zemlje, mogao se predvidjeti očekivani broj slučajeva i očekivana potreba za zdravstvenom skrbi.

Jedan od ciljeva demografa tijekom pandemije je kvantificiranje utjecaja korona virusa na očekivanu životnu dob i sami mortalitet. Taj cilj otežava im nedostatak i nepotpunost informacija koje se iz dana u dan mijenjaju.

U razdobljima krize ljudi se obično ne odlučuju imati djecu zbog nesigurnosti same situacije. Prema tome, većina demografa predviđa pad stope fertiliteta.

Zatvaranjem granica i ograničavanjem kretanja unutar same zemlje, migracije (unutarnje i vanjske) su na trenutak prestale. No, tek preostaje vidjeti razvoj situacije i hoće li pandemija COVID-19, koja nosi i ekonomsku krizu, utjecati na smanjenje i još veću stopu migracije.⁵⁰

⁴⁹ Marić I., Mrđen S., 2018., Demografski depresivna područja u Hrvatskoj - Kakva treba biti populacijska politika, Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru

⁵⁰ Population Europe, 2020., Demography and the Coronavirus Pandemic

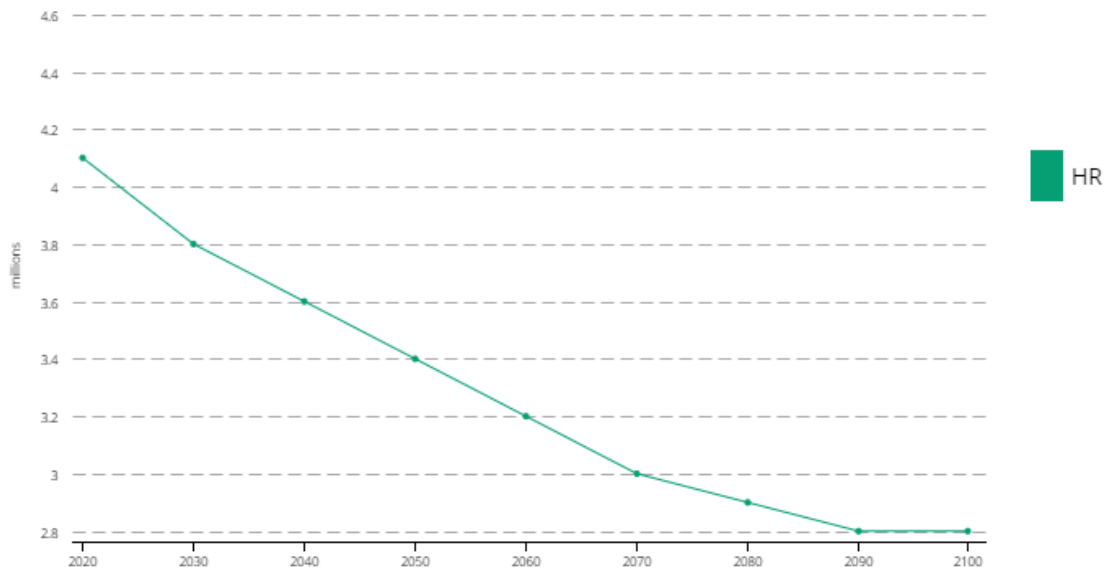
U Hrvatskoj je, do danas, ukupno zabilježeno nešto više od 14.200 slučajeva, oporavilo se 11.930 osoba, a umrlo je 238 osoba. Oboljeli su zabilježeni u svim županijama. Što se tiče poduzetih mjera zaštite, poseban naglasak stavio se na zaštitu najranjivijih i nemoćnih osoba.⁵¹

Uslijed pandemije dio iseljenih hrvatskih državljana vratio se u Hrvatsku, no to ne znači da će i ostati nakon što kriza prođe. To je potvrdio i poznati demografski stručnjak Anđelko Akrap, koji ističe kako država i poslodavci moraju oblikovati uvjete kojima će zadržati trenutnu radnu snagu i sve one koji se vrate.

Pojedine posljedice pandemije COVID-19 osjetimo i sada, no potpuni utjecaj na gospodarstvo, a i demografiju, osjetit će se u skoroj budućnosti.

⁵¹ www.koronavirus.hr

4.6. Projekcije za budućnost

Slika 6. Projekcija stanovništva Hrvatske do 2100.

Izvor: EUROSTAT

Slika 6. prikazuje projekciju stanovništva Hrvatske do 2100. godine. Prema projekciji, koja kreće od 2020. godine, Hrvatska koja trenutno ima 4.1 milijun stanovnika, za deset godina bi trebala imati 3.8 milijuna stanovnika. Taj trend smanjenja broja stanovnika nastavio bi se i do 2040. (3.6 milijuna), 2050. (3.4 milijuna), 2060. (3.2 milijuna), 2070. (3.0 milijuna), 2080. (2.9 milijuna) te 2090. i 2100. (2.8 milijuna).

Ova projekcija vremenski seže poprilično daleko u budućnost, no ne bi ju trebali zanemariti. Ako razmotrimo period od 2008. do 2018. godine, također period od 10 godina, u tom razdoblju broj stanovnika u Hrvatskoj se sa 4.309.796 smanjio na 4.076.550 stanovnika što je nešto više od 230 tisuća manje.⁵² Uzimajući u obzir stopu nezaposlenosti u Hrvatskoj, životni standard, odnos vlade prema demografskoj situaciji u Hrvatskoj tijekom godina, manjak promjena i poboljšanja, rast svijesti mladih o svemu navedenom i svojim mogućnostima za napredak, projekcija od oko 200 - 300 tisuća stanovnika manje svakih deset godina, može se vrlo lako i ostvariti.

⁵² DZS, Procjena stanovništva prema dobnim skupinama i spolu, po županijama, 31.12., 2008.-2018.

Sve se više žena odlučuje imati djecu nakon 30. godine, odnosno između 30. - 34. godine. Razlog tome, kao i nižoj stopi fertiliteta i odluka na neimanje djece uopće, su ponajviše egzistencijalni problemi. Nezaposlenost kao i nesigurnost zaposlenosti iz kojih proizlaze stambeni problemi i tako gomilaju pritisak i stres koji ne osjećaju samo mladi, nego sve dobne skupine.

Hrvatska je pokazala kako nema odgovarajuće strategije kojom bi se ti problemi uspješno riješili, a to stanovnicima ne ostavlja mnogo izbora. Uz to, diskriminacija koju osjete žene s malom djecom pri zapošljavanju, a i one već zaposlene nikako nije od pomoći.⁵³

Dugogodišnje nagomilavanje problema i stav vlade prema tim problemima nastavlja se i odgovorno je za trenutno, a i buduće stanje u Hrvatskoj. Ako ne dođe do novih i boljih mjera Vlade usmjerenih ne samo na demografske, nego i na ekonomske, socijalne i društvene aspekte života, budućnost Hrvatske ostat će pod velikim upitnikom.

⁵³ Akrap A., Čipin I., Pokos N., Ridzak T., Živić D., 2006., Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj, Zagreb

5. ZAKLJUČAK

Borbu sa negativnim demografskim kretanjima Hrvatska vodi već dugo godina. Do sada nije pronašla, a ni temeljito provela adekvatne mjere za ublažavanje i rješavanje dugo prisutnog problema. Iako se država najviše oslanja na turizam, kao glavnu gospodarstvenu granu, ima ogromne potencijale za napredak i na drugim područjima. No, bez stanovništva je nemoguće ostvariti taj napredak. Depopulacija ne jenjava, vlada ništa ne poduzima, a građanima je već dosta. Ulaskom Hrvatske u EU olakšane su migracije stanovništva, mladi i obrazovani naočigled nestaju i odlaze tražiti bolju budućnost.

Korupcija, nepotizam, visoka stopa nezaposlenosti i loši uvjeti rada, posebno za žene od kojih se očekuje usklađivanje privatnog i poslovnog života, samo su neki od razloga iseljavanja i niskih stopa nataliteta. Nužno je ozbiljno shvatiti demografsku situaciju, sastaviti i provesti prikladan program obiteljske i pronatalitetne politike čim prije. Također, potrebno je poticati razvoj ruralnih dijelova zemlje i pokušati smanjiti nejednaki razmještaj stanovništva, iseljavanje u gradove, a na kraju u inozemstvo.

Covid kriza dodatno će otežati ovu situaciju, koja je dugo godina zanemarivana. Novi popis stanovništva provest će se 2021. godine te preostaje vidjeti u kolikoj mjeri će demografski pokazatelji biti negativni i destruktivni za budućnost zemlje.

LITERATURA

Knjige:

1. Obadić A., Tica J., 2016., *Gospodarstvo Hrvatske*, Zagreb, Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
2. Sauvy A., 1952., *Theorie generale de la population*, 1, Economie et population, Presses Universitaires de France, Paris
3. Wertheimer-Baletić A., 1982., *Demografija stanovništvo i ekonomski razvitak*, Informator izdavačka kuća, Zagreb
4. Wertheimer-Baletić A., 2017., *Demografska teorija, razvoj stanovništva Hrvatske i populacijska politika*, Meridijani

Zbornik:

1. Akrap A., Čipin I., Pokos N., Ridzak T., Živić D., 2003., *Činitelji demografskih kretanja u Republici Hrvatskoj*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb
2. Gelo J., 2012., *Demografija u Hrvatskoj*, Zbornik sažetaka znanstvenog skupa, Ekonomski fakultet sveučilišta u Zagrebu, Zagreb
3. Marić I., Mrđen S., 2018., *Demografski depresivna područja u Hrvatskoj - Kakva treba biti populacijska politika*, Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru
4. Puljiz V., Zrinščak S., 2002., *Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu*, Sveučilište u Zagrebu, dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/47504>
5. Wertheimer-Baletić A., 2017., *Demografski procesi u Hrvatskoj i zapadnoeuropskim zemljama - razlike, sličnosti i specifičnosti*, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/285309>
6. Wertheimer-Baletić A., 2016., *Demografski tranzicijski procesi - kontinuitet ili diskontinuitet*, rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Razred za društvene znanosti, (525=51), str. 7-63., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/154740>

Pravilnik/Zakon:

1. HZMO, Statističke informacije HZMO-a za kolovoz 2020., dostupno na: www.mirovinsko.hr
2. Nacionalna populacijska politika, 2006., Narodne novine, donositelj Hrvatski Sabor, izdanje NN 132/2006, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html
3. Zakon o doplatku za djecu, na snagu stupio 01.07.2018., dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/475/Zakon-o-doplatku-za-djecu>
4. Zakon o mirovinskom osiguranju, na snazi od 01.01.2020., dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/91/Zakon-o-mirovinskom-osiguranju>
5. Zakon o porezu na dohodak, na snagu stupio 01.01.2020., dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/85/Zakon-o-porezu-na-dohodak>
6. Zakon o roditeljskim i roditeljskim potporama, na snagu stupio 01.04.2020, dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/214/Zakon-o-roditeljskim-i-roditeljskim-potporama>

Izvor s interneta:

1. Antešić D., 2002., (Ne)održivost hrvatskog mirovinskog sustava, dostupno na: <https://www.liberal.hr/mirovinski-sustav-mirovine-944>
2. Dječji vrtići i druge pravne osobe koje ostvaruju programe predškolskog odgoja, 2018/19, Zagreb svibanj 2019., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/08-01-08_01_2019corr.htm
3. DZS, Procjena stanovništva prema dobnim skupinama i spolu, po županijama, 31.12., 2008.-2018.
4. Eurostat, 2019, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Young_people_-_social_inclusion#Living_with_parents
5. European Commission - ec.europa.eu
6. Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Prirodno kretanje u Hrvatskoj u 2018. godini, kolovoz 2018., dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2019/08/Prirodno_kretanje_2018.pdf
7. Institut national d'études démographiques - www.ined.fr

8. Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i državne imovine, Subvencioniranje stambenih kredita, dostupno na: <https://mgipu.gov.hr/o-ministarstvu-15/djelokrug/stanovanje-8130/subvencioniranje-stambenih-kredita-8253/8253>
9. Miran T., 2016., Hrvatsko stanovništvo - jučer, danas, sutra, Medium, dostupno na: <https://medium.com/@narimiran/hrvatsko-stanovnistvo-jucer-danas-sutra-591629462fd8>
10. Nejašmić I., Toskić A., 2013., Starenje stanovništva u Hrvatskoj - sadašnje stanje i perspektive, Hrvatski geografski glasnik, 74/1, str. 89.-110.
11. Nejašmić I., Mišetić R., 2004., Stanovništvo Hrvatske prema spolu i dobi 2031. (projekcija) i usporedba s 2001., Hrvatski geografski glasnik, 75/1, str. 89.-110
12. Prijedlog mjera populacijske politike Predsjednice Republike Hrvatske, Zagreb, lipanj. 2018.
13. Population Europe, dostupno na: <https://population-europe.eu/policy-brief/demography-and-coronavirus-pandemic>
14. Službena stranica Vlade za pravodobne i točne informacije o koronavirusu - www.koronavirus.hr

SAŽETAK

Demografija Hrvatske glavna je tema i fokus ovoga rada. Kada govorimo o demografiji, promjene s kojima se Hrvatska susreće na tome polju, vidljive su i intenzivne. Projekcije za budućnost Hrvatske su zabrinjavajuće, no s druge strane i očekivane s obzirom kako se država dosad nosila s problemom depopulacije, starenja stanovništva i smanjenja broja mladog stanovništva. Za dobrobit svih, donošenje novih mjera, potpuna provedba istih te evaluacija nakon provedbe trebaju se dogoditi što prije.

Ključne riječi: Demografija, demografski trendovi, stanovništvo, ekonomija,

SUMMARY

The main topic and focus of this paper work is demographics of Croatia. When talking about demography, the changes Croatia has faced in that field, are visible and strong. Future projections for Croatia are concerning, but expected considering how the country deals with problems like depopulation, population ageing and the decrease of young population. For the welfare of everyone, adoption of new measures, their complete implementation and evaluation need to happen promptly.

Key words: Demography, demographic trends, population, economy